

Κ. Παλαμά «Μιά πίκρα»: Καημός της λιμνοθάλασσας και της ζωής

Μια ερμηνευτική προσέγγιση

«Ο ποιητής είν' ένα αηδόνι»

Κ. Παλαμάς, Άπαντα 12, σ. 258

Ι. Όταν στα 1924 ο Κ. Παλαμάς στο δοκίμιό του με τίτλο «Πραξιτέλης» τονίζει μεταξύ άλλων¹: «απέραντο παρθένο δάσος βλαστημάτων γλυπτικών η αρχαία Ελλάδα» και ο Γ. Σεφέρης λίγα χρόνια αργότερα στον *Τελευταίο Σταθμό*, ακουμπώντας στην έκφραση του Παλαμά παραλλάσσει: «Ένα παρθένο δάσος σκοτωμένων φίλων το μυαλό μας»², συνειδητοποιούμε έστω και ενδεικτικά την τεράστια επίδραση που άσκησε ο Μεσολογγίτης ποιητής στο δημιουργό της *Στροφής*. Μικρή τιμή στο μεγάλο έργο του Κ. Παλαμά είναι και η συγκεκριμένη προτεινόμενη ερμηνευτική προσέγγιση για το ποίημα «**Μια πίκρα**» από την ποιητική συλλογή «*Καημοί της Λιμνοθάλασσας*», που ακολουθεί:

Τα πρώτα μου χρόνια τ' αξέχαστα τά' ζησα

κοντά στ' ακρογιάλι,

στη θάλασσα εκεί τη ρηχή και την ήμερη,

στη θάλασσα εκεί την πλατιά, τη μεγάλη.

Και κάθε φορά που μπροστά μου η πρωτάνθιστη
ζούλα προβάλλει,
και βλέπω τα ονείρατα κι ακούω τα μιλήματα
των πρώτων μου χρόνων κοντά στ' ακρογιάλι,

στενάζεις, καρδιά μου, το ίδιο αναστέναγμα.

Να ζούσα και πάλι

στη θάλασσα εκεί τη ρηχή και την ήρεμη,
στη θάλασσα εκεί την πλατιά, τη μεγάλη.

Μιά μένα είν' η μοίρα μου, μιά μένα είν' η χάρη μου,

δε γνώρισα κι άλλη:

Μιά θάλασσα μέσα μου σα λίμνη γλυκόστρωτη
και σαν ωκεανός ανοιχτή και μεγάλη.

Και να! μες στον ύπνο μου την έφερε τ' όνειρο

κοντά μου και πάλι,

τη θάλασσα εκεί τη ρηχή και την ήμερη

τη θάλασσα εκεί την πλατιά, τη μεγάλη.

Κι εμέ, τρισαλίμονο! μιά πίκρα με πίκρανε,

μιά πίκρα μεγάλη,

και δε μου τη γλύκαινες πανώριο ξαγνάντεμα

της πρώτης λαχτάρας μου καλό μου ακρογιάλι!

*Ποιά, τάχα, φουρτούνα φουρτούνιαζε μέσα μου
και ποια ανεμοζάλη,
που δε μου την κοίμιζες και δεν την ανάπαινες,
πανώριο ξαγνάντεμα κοντά στ' ακρογιάλι.*

*Μιά πίκρα είν' αμίλητη, μιά πίκρα είν' αξήγητη,
μιά πίκρα μεγάλη,
η πίκρα που είν' άσβηστη και μες στον παράδεισο
των πρώτω μας χρόνω κοντά στ' ακρογιάλι.*

II. Στο συγκεκριμένο ποίημα ο Μεσολογγίτης ποιητής εκθέτει με έξοχο τρόπο την απροσδιόριστη αλλά καθοριστική πίκρα που σφράγισε τη ζωή και την πορεία του. Η πίκρα αυτή διαπερνά όλο το σώμα του ποιητικού κειμένου, λειτουργώντας ως ο κινητήριος μοχλός της συνεκτικότητας ως προς το περιεχόμενο και του λυρισμού ως προς τη μορφή.

Στην πρώτη στροφή ο ποιητής ορίζει το χρονικό σημείο της μνήμης του και της έμπνευσής του. Η θύμηση των χρόνων αυτών είναι αλησμόνητη και καθοριστική για την μετέπειτα ζωή του (στίχ. 1: *Τα πρώτα μου χρόνια τ' αξέχαστα*), δήλωση η οποία με διαφορετικό εκφραστικό τρόπο και με προοδευτική διαβάθμιση συνοδεύει το κείμενο μέχρι την έκτη στροφή: (β' στροφή, στίχ. 1-2: *η πρωτάνθιστη ζωούλα*, στίχ. 4: *των πρώτω μου χρόνω*) για να κορυφωθεί στην έκτη στροφή με τη διατύπωση του στίχου 4: *της πρώτης λαχτάρας μου*). Η επίμονη αυτή αναφορά και επιστροφή στα πρώτα βήματα της ζωής προσλαμβάνει μία επιτακτική διαφοροποίηση στον τελευταίο στίχο της τελευταίας στροφής (*των πρώτω μας χρόνω*) μεγεθύνοντας με τη χρήση της κτητικής αντωνυμίας και προσδίδοντας δραματικές

διαστάσεις στη βίωση αυτού του συναισθήματος που συνοδεύει τον άνθρωπο και τον ποιητή Κ. Παλαμά, ως δύο άρρηκτα συνδεδεμένους συνοδοιπόρους στην περιπέτεια της ζωής.

Ο ποιητής συνδέει παράλληλα την παιδική του ηλικία με τη λιμνοθάλασσα του Μεσολογγίου, η οποία λειτούργησε από την πρώτη στιγμή ως ο αποκλειστικός χώρος – καταφύγιο του μικρού Κ. Παλαμά: Είναι χαρακτηριστική από την άποψη αυτή η χρήση της προθέσεως (*κοντά στ' ακρογιαλί, α' στροφή, στίχος 2*), η οποία τοποθετείται εμφαντικά μόνη της στο δεύτερο στίχο της πρώτης στροφής. Η ίδια διατύπωση σε μορφή προσοδευτικού αναβαθμού τοποθετείται στον τελευταίο στίχο της δεύτερης στροφής και στο τέλος των στίχων στην έβδομη και όγδοη στροφή. Ενδιαφέρουσα υφολογικά είναι η λεκτική διαφοροποίηση που συναντούμε στον τελευταίο στίχο της έκτης στροφής, όπου το ακρογιαλί καθίσταται ένα πρόσωπο εξαιρετικά προσφιλές για τον ποιητή, ώστε να του απευθύνεται με την οικεία προσφώνηση «καλό μου ακρογιαλί». Αυτό βέβαια οφείλεται και στο γεγονός ότι η έκτη στροφή αποτελεί ένα ιδιαίτερα σημαντικό κομβικό σημείο στην ανέλιξη του ποιήματος συνιστώντας το μέγιστο εκδίπλωσης της δραματικής κορύφωσής του.

Η πρώτη στροφή λειτουργεί ως εισαγωγή στην ατμόσφαιρα του ποιήματος προβάλλοντας δύο βασικά πράγματα για τον ποιητή: την αλησμόνητη παιδική ηλικία και την απεραντοσύνη της ρηχής, ήμερης, πλατιάς και μεγάλης λιμνοθάλασσας (*α' στροφή, στίχ. 3-4*). Η ίδια διατύπωση επανέρχεται και στην τρίτη στροφή με μία διαφορά ως προς τη στίξη συγκριτικά με την πρώτη και την πέμπτη στροφή: Στην τρίτη στροφή υπάρχει θαυμαστικό, το οποίο εξωτερικεύει το βαθύ αναστεναγμό του ποιητή και τη νοσταλγία του για τη λιμνοθάλασσα. Μάλιστα, η επαναληπτική χρήση του επιρρήματος εκεί σε αυτές τις περιπτώσεις αποκαλύπτει πόσο απομακρυσμένη είναι η λιμνοθάλασσα και η παιδική ζωή από την παροντική κατάσταση του ποιητή. Οι επιθετικοί προσδιορισμοί «*τη ρηχή και την ήμερη*» που τοποθετούνται προεξαγγελτικά στον πρώτο από τους δύο στίχους κάθε φορά συνδέονται

και οριζόντια μεταξύ τους αλλά και κάθετα με τους προσδιορισμούς των επόμενων στίχων: *την πλατιά, τη μεγάλη.*

Η δεύτερη στροφή λειτουργεί νοηματικά ως σύνδεσμος ανάμεσα στην πρώτη και την τρίτη στροφή, τονίζοντας την επιστροφή της μνήμης στην παιδική ηλικία, η οποία συνοδεύεται από «ονείρατα» και «μιλήματα» (στίχ. 3), για να επεξηγηθεί στην τέταρτη στροφή με τη συγκινητική ομολογία «*Να ζούσα και πάλι*» (στίχ. 3) ενισχυμένη από το σύστοιχο αντικείμενο το οποίο μεγεθύνει το βαρύ καημό της ψυχής του καθώς αποχωρίζεται διά του υπερβατού σχήματος από το ομόρριζό του ρήμα: στίχ. 1: *στενάξεις, καρδιά μου, το ίδιο αναστέναγμα.*

Στην τέταρτη στροφή συναντούμε αποφασιστική διαφοροποίηση ως προς το περιεχόμενο σε σχέση με τις τρεις προηγούμενες στροφές. Εδώ ο ποιητής πλέον μεταθέτει τη φυσιογνωμία της λιμνοθάλασσας στην ψυχή του και το τοπίο της ψυχής πλημμυρίζει από θάλασσα «*σα λίμνη γλυκόστρωτη*» (στίχ. 3), αλλά καθίσταται και απέραντο «*σαν ωκεανός*». Με μυστικό και αδιόρατο τρόπο η λιμνοθάλασσα διαπέρασε με τη γλυκιά και ήρεμη απεραντοσύνη της την ψυχή του ποιητή και κατέκλυσε την ψυχή του.

Με προοδευτικό τρόπο στην πέμπτη στροφή ο ποιητής βλέπει στο όνειρό του το εξωτερικό τοπίο της λιμνοθάλασσας, δίπλα του, μέσα στην ψυχή του (πρβλ. στίχ. 2 *κοντά μου και πάλι*), για να οδηγηθεί με αποφασιστικό τρόπο σε μία αιφνίδια τρικυμία ψυχής και δραματικής κορύφωσης στην έκτη στροφή όπου εντοπίζεται η οίμωγή της ζωής του: Το ξαγνάντεμα στ' ακρογιάλι μπορεί να είναι «*πανώριο*» αλλά η γλυκύτητα του τοπίου δεν μπορεί να άρει την ατέλειωτη και απερίγραπτη πίκρα του ποιητή. Τώρα δεν είναι πλέον η θάλασσα μεγάλη· μεγάλη είναι η πίκρα του ποιητή η οποία ως κύμα έρχεται και κτυπά ξανά και ξανά τους δύο πρώτους στίχους της έκτης στροφής παράλληλα με την εμφαντική πρόταξη του σύστοιχου υποκειμένου: «*μιά πίκρα με πίκρανε*», καθώς και την αισχύλεια κραυγή: «*τρισαλίμονο!*». Αυτή η τρικυμία της ψυχής συνεχίζει ως επαυξημένος και ανυψούμενος

κυματισμός και στην έβδομη στροφή, όπου τώρα διπλώνεται πλέον ρητά η εσωτερική τρικυμία μέσω του σύστοιχου υποκειμένου (στίχ. 1 *φουρτούνα φουρτούνιαζε μέσα μου*), για να συνεχισθεί στο δεύτερο στίχο με περισσότερη επίταση ως *ανεμοζάλη*. Αυτή η τρικυμία δεν μπορεί να αντιμετωπισθεί από τη δύναμη της λιμνοθάλασσας, αν και δυνητικά θα είχε τη δυνατότητα ως το κατ' εξοχήν φυσικό στοιχείο. Από την άποψη αυτή η εσωτερική θάλασσα του ποιητή κατακλύζει την εξωτερική, το τοπίο και ο καημός της ψυχής καλύπτει το τοπίο της λιμνοθάλασσας και ο καημός της ψυχής κατοπτρίζεται ως καημός της λιμνοθάλασσας:

*«πού δε μου την κοίμιζες και δεν την ανάπαινες,
πανώριο ξαγνάντεμα, κοντά στ' ακρογιάλι;».*

Στην τελευταία στροφή ο Κ. Παλαμάς με συνεχείς επαναλήψεις αναφέρεται στην άσβηστη πίκρα της ζωής του, που την αισθάνεται όχι μόνο ο ίδιος αλλά και το αγαπημένο του ακρογιάλι, στο οποίο κατέφευγε και σιωπηλά έλεγε τον πόνο του. Αυτή τη φουρτούνα της ψυχής την εκφράζει μέσω του ασύνδετου με τρόπο ώστε κάθε μία από τις επόμενες δηλώσεις μοιάζει να είναι ένας κυματισμός σε σχέση με την προηγούμενη:

*«Μιά πίκρα είν' αμίλητη, μιά πίκρα είν' αξήγητη,
μιά πίκρα μεγάλη».*

III. *«... Η ομορφιά βρίσκεται πρώτ' απ' όλα, όχι στα πρόσωπα των άλλων αλλά στα μάτια τα δικά μας, και ... η ποίηση δεν πηγάζει από τα αντικείμενα, αλλ' από τα υποκείμενα που τα καθρεφτίζουν»³. Ο Κ. Παλαμάς αναζητούσε σε όλη του τη ζωή την ομορφιά μέσω της ποίησης και γενικότερα μέσω της δημιουργικής έκφρασης της ψυχής για ν' απαλύνει τον πόνο, την πίκρα και τον εσωτερικό σπαραγμό που κατέκαιγε την ψυχή του από τα*

παιδικά του χρόνια. Οποιοσδήποτε κι αν υπήρξαν οι αιτίες για την εμφάνιση αυτής της πάντοτε παρούσας και αείσιωπούσας πίκρας, σφράγισαν την πορεία και την ποιητική συνείδηση του Κ. Παλαμά παραμένοντας πάντοτε διακριτικά στο ημίφως της ζωής και στο υποσυνείδητο της έμπνευσης. Τα ήρεμα και μελαγχολικά χρώματα του Μεσολογγίτικου ηλιοβασιλέματος που σβήνουν ήρεμα και σιωπηλά μέσα στην ολύμπια γαλήνη της λιμνοθάλασσας και το χαμηλό φρύδι των προσκείμενων λόφων, η αρμύρα και το ελαφρό θαλασσινό αεράκι, η ορφάνια, ο καημός της ζωής καθρεφτίστηκε στον καημό της λιμνοθάλασσας και πότισε την πίκρα του. Ωστόσο, ο δυνατός παλμός της υπέρβασης και της δημιουργικά αισιόδοξης πορείας στη ζωή θα αποτελέσει βασικό συστατικό της προσωπικότητας του Κ. Παλαμά. Με τα δικά του λόγια:

*«Και πέρα απ' τις Βαράσοβες και πέρα απ' τους Ζυγούς,
τα μάτια μου τετράψηλες κορφές τα μαγνητίζουν.
Και μέσα απ' τα βαλτόνερα που με λαγοκοιμίζουν,
τι πολιτείες, τι θάλασσες που δεν τις βάζει ο νους!».*

Φρόσω Ν. Κλαμπανιστή

ΠΑΡΟΥΣΙΑ

Επιθεώρηση Λόγου και Τέχνης

(σελ. 29 – 32) 2010

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ:

1. Κ. Παλαμά, Άπαντα 12, σ. 151.
2. Γ. Σεφέρη, Ποιήματα, Αθήνα 1982¹⁴, σ. 215, στίχος 82.
3. Κ. Παλαμά, Άπαντα 12, σ. 155.